

Liga jau nebėra mano gyvenimo esmė

Kroatija, Terme Tuhelj, X GAMIAN-Europe suvažiavimas, lapkričio 1-4 d.

Monika Nemanytė

Šįmet jau antrąsyk manęs laukė savarankiškumo išbandymas – vėl skridau į nepažįstamą šalį viena. Praėjo lygiai metai, kai buvau išrinkta į GAMIAN-Europe (GE) valdybą – prieš prasidedant suvažiavimui, turėjau dalyvauti jos posėdyje. Džiaugiausi, kad dėl šios pareigybės, kaip ir suvažiavimo pranešėjai, esu atleista nuo dalyvio mokesčio. Iš oro uosto nuvykau į autobuso stotį, ten palikau bagažą ir išėjau pasivaikščioti į Zagrebo senamiestį. Laiko turėjau iki 18:00, kol „Arcotel“ viešbutyje prasidės spaudos konferencija.

Šio spalio 31-osios susitikimą pavadinome „Spaudos konferencija be spaudos“, nes visi žurnalistai išsibėgiojo prieš ilgojo savaitgalio šventes, kai kurie tik skambino ir prašė informacijos. Iš reikšmingesnių asmenų susitikime dalyvavo naujai paskirtas direktorius Velko Džordžovič iš Nacionalinio psichikos sveikatos instituto (jis taip pat įkurtas prieš kelis mėnesius). Direktorius pasveikino susirinkusiuosius Sveikatos apsaugos ministerijos vardu. Diskutavome apie sistemos problemas, iš kurių viena būdinga ir Lietuvai: nepakanka paslaugų bendruomenėje. Tiek juokais, tiek rimtai buvo pasakyta, kad geriausia reforma bus Bosnijoje, nes ten po karo neliko nė vienos ligoninės. Direktorius televizijoje turi savo laidą – jis žadėjo pratęsti mūsų diskusijas. Po jo kalbėjusi GE prezidentė Dolores Gauci (Doloresa Gauči) apgailestavo, kad psichikos sveikata vis dar Pelenės vietoje, ypač su moksliniais tyrimais susijusioje srityje, tad GE juos inicijuoja pati. Susitikime dalyvavo ir prisistatė kroatų psichikos sveikatos organizacijos: MARIMO („Mums rūpi“), LUKJERNICA („Spingsulė“), SVITANJE („Saulėtekis“) ir valgymo sutrikimų asociacija „NADA“. Dar šį mėnesį buvo švenčiama Pasaulio psichikos sveikatos diena, tad organizacijos aktyviai dalijosi idėjomis ir išpūdžiais. MARIMO organizacija pasiūlė simbolį psichikos ligoms žymėti – Geltonąjį kaspiną, kuris reikštų saulę, norą gyventi be liūdesio ir depresijos. Priminsiu kitas šio simbolio spalvas, žinomas tarptautiniu mastu: rožinis kaspinas skirtas kovai su krūties vėžiu, raudonasis – su AIDS, o baltasis – smurto šeimose prevencijai. Organizacijos nariai tą dieną išėjo į gatves, dovanojo žmonėms veidrodėlius, siūlė į save pažvelgti ir išsakyti, kuo jiems savi veidai nepatinka ir kas dėl to kaltas. „Nepatikėsite: dauguma dėl raukšlių apkaltino valdininkus, o santykiai šeimoje atsidūrė antroje vietoje“, – sakė Mirijana Valasek, MARIMO prezidentė. Taip pat

ji visiems padovanojo po medalioną su Šv. Dymfna (Dymphna). Ši šventoji vaizduojama su knyga ir garbinama kaip sergančiųjų psichikos ir nervų ligomis globėja.

Iš pat ryto, lapkričio 1-ąją dieną, prasidėjo Valdybos posėdis, o daugelis mūsų aptartų reikalų buvo paviešinti per kitos dienos Generalinę Asamblėją. Vakarop jau dairiausi saviškių iš Lietuvos. Nekantravau išpasakoti, su kuo susipažinau, ką naujo išgirdau ir pamačiau. Tai man jau ketvirtasis GE suvažiavimas (Liublįjana, Marselis, Blankenberge), tad atsiranda vis daugiau pažįstamų dalyvių. Iki Dijanos atvažiavimo dviečiame kambaryje „ponavau“ viena, nuo šiol teko juo dalytis, tačiau nuotaika dėl to tik pasitaisė.

Vakare rinkomės barokinės Mihanovičiaus (Mihanović) pilies (nuotr.) mėlynojoje menėje. Apie 100 vietų salė buvo pilnutėlė. Pagal sąrašą suskaičiavau tiksliau: susirinko 89 dalyviai iš 25 šalių.

Pagal tradiciją suvažiavimo išvakarėse būna pagerbiamas psichikos sveikatai nusipelnęs žmogus ir jam įteikiamas apdovanojimas. Šį sykį apdovanojimas – sidabrinė plokštė su įrašytais nuopelnais – atiteko iškiliam kroatų kilmės profesorius, psichiatru Normanui Sartorijui (Norman Sartorius). Profesorius dėsto Zagrebo, Londono, Prahos, Ženevos, JAV ir Kinijos universitetuose, parašė apie 200 straipsnių ir 40 knygų, kalba aštuoniomis kalbomis. Šiuo metu jis yra GAMIAN-Europe vykdomo STIGMOS projekto patarėjas. Nors jis pats nedalyvavo, tačiau buvo perskaityta jo kalba, kurioje jis paminėjo ekonominį, socialinį ir žmogiškąjį kapitalą. Jis teigė, kad socialinis kapitalas – ne prabanga, o gyvenimo įprasminimas: abipusė pagalba praturtina tuos, kurie duoda, ir tuos, kurie ima. Dėl to jis vertina ir žavisi GAMIAN-Europe veikla.

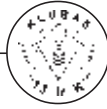
Kita diena, lapkričio 2-oji, buvo skirta pranešimams, ir, kaip įprasta, laikytasi tam tikros profesionalų ir ne profesionalų skaitomų pranešimų pusiausvyros.

Pirmasis pranešimas išsiskyrė alternatyviu požiūriu, nors jį skaitė specialistas – D. Britanijoje 20 m. dirbantis psichiatras dr. Nadarasar Yoganathan, kilęs iš Šri Lankos. Jis priminė, kad šventiesiems, pvz., Šv. Pranciškui, stigmos (daugiskaita graikų k. – „stigmata“) buvo Dievo malonės ženklas. Žmonių visuomenėje taip jau nuo seno: tu pats stigmatizuoji – ir tave stigmatuoja, arba skirsto į kategorijas. Neišmanymas, prietarai ir diskriminacija kyla dėl žinių, pažiūrų bei elgesio problemų. Vidinė (juntama savyje) ir išorinė (primetama aplinkinių) stigma egzistuoja ne tik psichiatrijos srityje – tai neišvengiamas grupinio gyvenimo subproduktas. Stigma – tai socialinis statusas, juo gali būti pvz., drabužio, telefono, automobilio markė ir t.t. Natūralu, kad kai kurios grupės tampa išskirtinės, elitinės, susikuria savo aplinkos taisyklės, formuoja tam tikrą hierarchiją. Asmenys, kurie neatitinka tokių grupių reikalavimų, taip pat nesąmoningai jaučia stigmą. Žmonės su bet kokiais trūkumais gali pasijusti nesaugūs dėl to, kaip kiti žmonės juos vertina, su kuo tapatina. Reikia pripažinti, kad tokio dvilypumo turime mes patys, tad sėkmingiausiai kovoti su stigma galima asmeniniu lygmeniu. Asmeninis pokytis skatina ir socialinius pokyčius.

Savo pranešimą dr. N. Yoganathan pajvairino Rytų ir Vakarų filosofijos bei psichiatro Tomo Szasz citatomis. Štai Mohandas Gandis sakė: „Mūsų, kaip žmonių, didybė ne tai, kad sugebame keisti pasaulį – tai atominio amžiaus mitas – o tai, kad sugebame keistis patys“.

Pranešėjas taip pat papasakojo Dzen istoriją: apie vienuolį, kuris pernešė per upelį merginą. Po kiek laiko jo draugas, taip pat vienuolis, papriekaištavo, kad jis prisilietė prie moters. Tuomet jo draugas atsakė: aš jai padėjau ir pamiršau, o tu ją tebeneši. Iš pat pradžių nesupratau, su kuo sieti šią istoriją. Dabar manau, kad tas pats su liga: tu užsikrauni ant pačių ne tik ligos naštą, bet ir išgyvenimus, kas buvo nutikę blogiausia. Kai liga pamažu traukiasi, simptomai nyksta, tu negali atsiriboti nuo patirto ūmaus epizodo: daug laiko praleidi galvodamas apie jį ir draskai senas žaizdas. Taigi gavau dar vieną pamoką, kad gyventi praeitimi neverta, geriau nukreipti dėmesį į tai, kas vyksta čia ir dabar.

Daug tikėjomės iš airių kilmės prelegentės Elaine Brohan pranešimo apie tarptautinį STIGMOS tyrimą – jis turėjo būti pagrindinis šiame suvažiavime. Deja, kol visi duomenys nepaskelbti mokslinėje spaudoje, tol ir mes jų negalime skelbti. Jau apibendrintos 20 Europos šalių 4663 anketos. Lietuva neišsiskiria, neiškrenta iš bendro konteksto: pagal ne vieną atsakymą mūsų šalis yra apie vidurį, kai kurie duomenys artimi surinktiems Belgijoje. Tam tikri visų šalių apibendrinimai, susiję su savigarba, savęs vertinimu ir pasipriešinimu stigmatui, yra itin geri. Tai paaiškinama tuo, kad atsakinėjo tie psichikos sutrikimų turintys asmenys, kurie dirba, mokosi, turi

aukštą išsilavinimą, yra įsitraukę į įvairių organizacijų, klubų, dienos centrų veiklą, dėl to mažiau jaučia diskriminaciją arba jos patiria. Lietuvoje mes taip pat apklausėme geresnės sveikatos būklės pacientus, be to, ir anketos buvo perdėm sudėtingos, kad galėtume apklausti sunkiai sergančius – jos buvo pildomos anonimiškai, be niekieno pagalbos, tik paaiškinant, koks šio projekto tikslas. Galiu paminėti, jog kelios šalys atsidūrė skirtingose skalės pusėse. Kad darbdaviai nepriimtų į darbą buvusių pacientų, daugiausiai procentų šiuo klausimu surinko Suomija, o Graikija šiuo požiūriu – tolerantiškiausia šalis (surinko mažiausiai procentų).

Dijana ir Monika.

Įdomus ir gyvas buvo Pedro Montelano, paciento iš Portugalijos, pranešimas. Pedro yra GE valdybos narys, turi nedidelį verslą, kitais metais ginsis magistro laipsnį (man tai visada imponuoja, t.y., kelia pagarbą). Jis jau ne pirmą kartą atvyksta į GE susitikimus su savo žmona. Savo pranešimą jis pradėjo skaidre, vaizduojančia 50 proc. nugertą arba pripildytą butelį. Ar jis pusiau pilnas, ar pusiau tuščias? – klausė Pedro, nusprendęs patikrinti, ar esame pesimistai, ar optimistai požiūriu į savo ligą. Ligos pradžioje, kaip ir daugelis mūsų, savo gyvenime jis tematė vien minusus: kaip, kodėl man taip atsitiko, ar gyvenisiu normalų gyvenimą, kaip bus su mano šeima, ką pasakysiu draugams, ar reikės visą gyvenimą gerti vaistus? Tačiau labiau pasistengus įmanoma pamatyti kitonišką tikrovę. Kai supranti, kad nesi vienas, pamatai ir plusų. Jau mažiau krizių, nes daugiau žinai apie savo ligą ir ją kontroliuoji, artimi žmonės mažiau jaudinasi, nes jie labiau tave supranta, supranti, kad žmonės tave priima tokį, koks esi, pažįsti savo reakcijas į stresines situacijas, daugiau žinai apie vaistus ir kaip juos gerti ligos paūmėjimo atveju, kuri Pedro pavadino S.O.S. signalu. Pagaliau susitaikei ir ramiau gyveni su savo liga. Minusų dar yra: išgyveni krizes (jų metu švaistai pinigus), dažnai jauti diskomfortą bendraudamas su žmonėmis, slepi savo ligą norėdamas, kad tave pripažintų, nuo vaistų turi atsvario. Vis dar turi slėpti savo ligą tam tikromis

aplinkybėmis (pvz., jei duoda interviu žurnalistams, Pedro nesutinka filmuoti ar fotografuoti savo veido), kartais jauti, kad žmonės reiklesni tau nei kitiems ir labiau pageidauja, kad įrodytum savo sugebėjimus.

Tačiau svarbiausia, kad liga – jau nebe tavo gyvenimo esmė ir centras (mažiau dėl jos nerimauji ir rūpiniesi, gyveni įprastą gyvenimą kaip ir visi, geriau pažįsti save, tau patinka būti tokiam, koks esi, nemanai, kad mažiau sugebi būti laimingas nei kiti). Taigi tas 50 proc. pilnas ar tuščias butelis – tai visada požiūrio klausimas.

Šis pranešimas įkvėpė pavadinti visą šį straipsnį – taip patarė mūsų Klubu vadovė. Anot jos, mažiau turėtume galvoti apie tai, kodėl nemiegame ar miegame, kokius ir kokiomis dozėmis vartojame vaistus, o pagal galimybes užsiimti įdomia veikla: mokymusi, savo pomėgiais, kolekcionavimu ir t.t.

Inger Nilsson, 1992 m. įkurtos pacientų ir šeimų tarptautinės organizacijos EUFAMI prezidentė, vardijo sritis, kur pacientai patiria nuolatinę diskriminaciją: tai darbas, būstas, sveikatos apsauga, finansai ir paprasčiausias bendravimas su žmonėmis. Teisę pasirinkti gydymą dažnai apsunkina nereikalingas paternalizmas, iš pacientų atimama teisė žinoti: ypač šizofrenijos diagnozė aiškinama kaip baidi genetinė liga. Pacientui pasakoma, kad ji endogeninė, o pacientas nesupranta šio termino. I.Nilsson ragino siekti, kad psichikos ligų simptomai būtų aiškinami taip pat tiksliai ir suprantamai, kaip ir somatiniai. Pabaigoje ji papasakojo tikrą nutikimą. Viena pacientė grįžo iš ligoninės, o kai iš jos juokėsi ir tyčiojosi bendradarbiai, ji atsakė: „Yra gerų vaistų nuo žmonių pamišimo, tačiau nėra vaistų nuo žmonių kvailumo“.

Išskirčiau keletą svarbiausių šiuolaikinių tendencijų, išryškėjusių suvažiavimo tematikoje.

Tai mokyklose vykdomi projektai: mokiniai dar paauglystėje supažindinami su psichikos sveikatos sutrikimais, ugdoma jų tolerancija, mokėjimas padėti draugui, jei jis turi problemų. Kaip jau žinome, panašias edukacines programas vykdo graikai, vokiečiai (jie Klubui net atsiuntė savų tyrimų anketas bei ataskaitas). Šios iniciatyvos pasiekė ir Rumuniją. Buvusi GE prezidentė Raluca Nica (Raluka Nika) pristatė Rumunijos psichikos sveikatos lygos projektą, kurioje dalyvavo 1515 paauglių iš 14-os mokyklų ir 13-os Rumunijos regionų.

Dar viena tendencija – vartotojai dalyvauja moksliniuose tyrimuose. Pabrėžiu, jog tai ne medicininiai ir ne su vaistais susiję tyrimai. Vartotojai tampa aktyviais mokslininkų bendradarbiais planuojant, vertinant psichikos sveikatos paslaugas, analizuojant jų kokybę, būtinumą ir galimybes. Pacientai pripažįstami kaip savo patirties žinovai, ekspertai, nors kelias į sveikimą visuomet labai individualus ir priklauso nuo įvairių

sąlygų. Susitikimas su kitais žmonėmis, dalijimasis savo išgyvenimais – tai ir būdas pabėgti nuo savų problemų, egocentrizmo ir kasdienių rūpesčių. Mes jau žinome tai empiriškai, t.y., iš patirties, bet dabar tai pripažįsta profesionalams skirti vadovėliai ir mokslinės programos. Žinome ir terminą „remisija“ – tai laikinas ligos reiškinio susilpnėjimas, ligos atoslūgis. Tačiau man itin patiko kita šio žodžio interpretacija. Remisija – tai nauja misija, nauja prasmė, kurias žmogus atranda savo gyvenime. Taip pat tapo madingas terminas „įgalinimas“, kurio apibrėžimai labai įvairūs. Aiškinant paprasčiau – tai kelias iš psichikos ligos į psichikos sveikatą, autoriteto, motyvacijos suteikimas, pasitikėjimo savo jėgomis skatinimas.

Suvažiavime buvo aptarta pastaraisiais metais daug svarstoma problema – pacientų fizinė sveikata. Tam buvo skirtas dr. Mark De Hert iš Belgijos pranešimas, kol kas ir pati išsamiausia studija atlikta Belgijoje. Daug diskutuojama apie antipsichozinių vaistų efektyvumą, ir dabar jau pripažįstama, kad pirmos ir antros kartos vaistai skiriasi tik šalutiniu poveikiu. Pvz., olanzapinas pagal įvairius kriterijus užima aukštesnę vietą, tačiau šis vaistas taip pat susijęs su itin dideliais metabolizmo (medžiagų apykaitos) patologijos ir antsvorio reitingais. Nerimą kelia ir tai, kad pacientai labai dažnai nutraukia vaistų vartojimą.

Susirūpinusi dėl šių problemų, farmacijos kompanija Eli Lilly įgyvendina programą *Wellness* (angl. sveikatingumas, sveikumas), kurios tikslas – sveika mityba, fizinis aktyvumas ir visapusiškai gera paciento sveikata. Ši programa veikia Kroatijoje ir dar 18 Europos šalių, bet Lietuvos kažkodėl dar nepasiekė.

Dr. Sladjana Ivezić, pagrindinė organizatorė iš Kroatijos, pasakojo, kad vykdant šį projektą pacientai labai džiaugėsi nemokamai gavę žingsniamačius, kurie matuoja kalorijų skaičių, nueitus žingsnius ir kilometrus. Nereikia nė stebėtis, kad numetus nereikalingus kilogramus, padidėjo pacientų savigarba ir pasitenkinimas savimi. Taip pat žiūrėjome filmą, kurį pristatė RETHINK organizacija iš D.Britanijos. Pacientai mokomi, kaip reguliuoti svorį, tiriamas jų gliukozės kiekis kraujyje (nuo kai kurių vaistų 5 kartus didesnė rizika susirgti cukriniu diabetu), cholesterolis, matuojamas kraujospūdis, liemens apimtis. Dietologai, mitybos specialistai moko gaminti sveiką maistą, pacientai daro nesudėtingus pratimus susėdę ratu ant kėdžių arba eina sportuoti į bendruomenės sales.

Gal kam atrodys, kad jau pakankamai kalbama ir kartojamasi, tačiau, jei iškyla rimtesnės fizinės sveikatos problemos, itin svarbu jas laiku iširti ir pritaikyti gydymą. Taip pat svarbu išmokti valdyti šalutinį vaistų poveikį.

Sugrįžusi į Lietuvą mačiau filmą apie naminių gyvūnų nutukimą. Užsienyje net ir šunys apdraudžiami, juos operuoja, neleidžiama duoti traškučių, sausainių, jų šeiminkai iš meilės savo augintiniams taip pat priversti keisti savo mitybos įpročius. O argi mes neverti tokios pagalbos? Net ir pramonei auginamoms žuvims paleidžiama stipresnė vandens srovė, kad jos būtų judresnės, gyvybingos ir dėl to skanesnės. Ar ne laikas ir mums pajudinti farmacijos kompanijų atstovus, kad jie mus padėtų „išsijudinti“ nuo vaistų atsiradusios apatijos ir atsikratyti antsvorio? Juk žinomos tiesos, kad svarbu į pacientą žvelgti kaip į visumą ir gydyti ne tik sielą, bet ir kūną, taip pat ir tai, kad problemas lengviau spręsti kartu, o ne pavieniui.

Nuoširdus ir emociingas buvo dar vienos pacientės, žurnalistės Guadalupe Morales iš *Fundacion Mundo Bipolar* (Dvipolio pasaulio fondas) pranešimas. Ji pademonstravo nuotrauką iš asmeninio albumo (iš jų žvelgė graži, simpatiška ir sportiška mergaičiukė) ir ragino: „Niekada neužmiršk to laiko, kai buvai mažas“. Jos vaikystė buvo tiesiog tobula, bet paauglystėje užklupo bėdos: depresija, o po dviejų metų – ir psichozės epizodas. Jai padėjo nuotaiką stabilizuojantis vaistas litis. Gvadalupe pajėgė studijuoti, susirasti draugų, sukurti šeimą. „Vyras visuomet buvo šalia“, – pabrėžė ji. Jis sukūrė interneto puslapį, kuris tapo organizacijos pradžia. Pagrindiniai organizacijos prioritetai: savižudybės prevencija ir ankstyvoji diagnostika (Ispanijoje kartais užtrunka 10 metų, kol diagnozuojama psichikos liga). Gvadalupe nesibijo eiti į televiziją ir kaip spaudos atstovė kalbėti apie psichikos ligas, nes tai ji suvokia kaip pareigą. Ji nuolat primena, kokie svarbūs šie dalykai: draugai, meilė, studijos, darbas, kuriems iškyla didžiulė grėsmė, jei užklumpa sielos skausmą kelianti liga.

Sladjana Ivezić iš Kroatijos ir mūsų delegacija (D.Survilaitė, D.Gaurilčikienė ir M.Nemanytė).

Gvadalupe Morales, Ema Gruber ir D. Survilaitė.

Lapkričio 2 d. po pietų įvyko Generalinė Asamblėja. Valdybos nariai supažindino su finansine ataskaita ir būsimos veiklos planais. Iškilmingai pranešta, kad kitąmet GE suvažiavimas įvyks Jeruzalėje. Jį organizuos didžiausia Izraelio psichikos sveikatos asociacija ENOSH, dirbanti nuo 1978 m. ir kitąmet švęsianti garbingą 30 metų jubiliejų. ENOSH turi 52 skyrius visoje šalyje ir apie 5500 narių. Valdybos narys Yoram Cohen (Joramas Koenas) iš Izraelio mums atvežė filmą apie savo šalį. Gavom specialius akinius (vienas jų stiklas buvo raudonas, kitas – mėlynas), kad matytume vaizdus trimatėje erdvėje. Kadrai buvo tokie realūs, jog atrodė, pasuksi ir pamatysi, kas driekiasi už siauros gatvelės linkio ar kokio pastato kampo.

Šios organizacijos veiklą geriausiai gali iliustruoti Peter Kottas, atstovo iš ENOSH, istorija. 23 m., būdamas biologijos studentu, jis susirgo šizofrenija. Jis jau dešimt metų ENOSH narys. Atvejo vadybininkas jam padėjo susirasti darbą, ir jau šešerius metus jis dirba sodininku. Taip pat ENOSH Peteriui surado butą bendruomenėje, ten jis gyvena su kitu organizacijos nariu. Peteris dalyvauja ir reabilitacinėje tarpusavio pagalbos grupėje. Jo namuose kas savaitę apsilanko reabilitacijos instruktorius, kuris pamoko, kaip pasigaminti naujų patiekalų, taip pat skatina palaikyti švarą ir tvarką bute. Jis džiaugiasi, kad padedant jam pavyksta gyventi savarankiškai.

Peteris atvirai pasakojo ir apie savo ligos simptomus. Kartais jį užvaldo įkyrios mintys, jis kenčia nuo menkavertiškumo sindromo, jaučiasi kaip pelė po šluota ir jam atrodo, kad jį išmes iš darbo. Nerimas išsisklaido pakalbėjus su viršininku ar soc. darbuotoju, kurie supratingai paaiškina, kad tai tik jo įsivaizdavimai, o ne tikrovė. Peteris džiaugiasi šia pagalba ir mano, jei jis sugeba taip gyventi, tai jis valingas ir dvasiškai stiprus.

Paskutiniąją suvažiavimo popietę dar vedžiau sesiją su psichiatre kroatie Ema Gruber, atėjo 16 dalyvių. Po seminaro Dubline savo iniciatyva mes pasiūlėme temą „Pacientų sauga“. Ši tema gerai apsvaistyta fizinės sveikatos kontekste, tačiau psichikos sveikatai Pasaulio

Monika pasakoja apie pacientų saugą.

sveikatos organizacija (PSO) dar neturi nei gairių, nei rekomendacijų. Laiko daug neturėjome, o taip norėjome apsvaistyti šią itin plačią temą nuodugniau. Pristatant atskirų sekcijų ataskaitas, man patiko Albert Persaud (Alber Perso) pastaba. Norint saugių ir tinkamų paslaugų, pirmiausiai reikia įgyvendinti GE standartus (apie juos rašėme „Klubo žiniuose“ 2005, Nr.30).

Antrosios dienos vakarą laukė GE 10-mečio paminėjimui skirta iškilminga vakarienė. Šventė buvo gana santūri, nebuvo ilgų sveikinimo kalbų, gal dėl to, kad joje nedalyvavo nė vienas iš šios organizacijos įkūrėjų. Daugelis klausinėjo, kodėl iš veiklos traukiasi Rodney Elgie ir neatvyko garbus prof. Paolo Lucio Morselli. William Ashdown (Viljam Ešdaun) iš Kanados Nuotaikos sutrikimų draugijos neoficialiuose pokalbiuose užsiminė – GE išgyvena krizę. Jis sakė, kad pagal statistiką trys ketvirtadaliai organizacijų, pasitraukus jų fondatoriams, žlunga visiškai. Vakarienę vainikavo didžiulis šventinis tortas, ant kurio buvo išpiešta emblema. Visi puolė fotografuoti jį atsiminimui. Grojo gyva muzika. Buvome apdovanoti GE ženkliais ir suvenyrais su Kroatija: DVD filmais, raktų pakabukais ir kt.

Likome patenkinti įdomiai ir turiningai praleidę laiką, nors kai kurių pastabų buvo. Gyd. D. Survilaitė ypač pasigedo išsamesnio Kroatijos psichikos sveikatos priežiūros sistemos pristatymo. Taip pat kai kas kritikavo organizatorius: tai nepasirūpino gėrimais, tai rašomuoju popieriumi, tai neveikė kompiuteris, pirmą sykį buvo renkami pinigai už ekskursiją į Zagrebą. Neprivertė iš susižavėjimo aiktelėti ir paroda, kurią per vieną valdybos posėdį pati ir pasiūliau. Išsiskyrė keli paveikslai, nuotraukų koliažai, stendai buvo skirtingų dydžių, pats gigantiškiausias – iš Rusijos, nors buvo prašyta laikytis išmatavimų. Mes nuvežėme ir po parodos Kroatijos organizacijai „Happy family“ (Laiminga šeimyna) padovanojome R. Oškučio paveikslą „Žvilgsnis“. Visgi bendru vaizdu likome patenkinti – parsivežėme kraitį naujų idėjų, pažinčių, kontaktų ir ryžto tęsti savo veiklą, nes ji prasminga ir gali padėti tiems, kurie nori, kad jiems padėtų.